

ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ : ಒಂದು ಪರಿಚಯ

ಸ್ವಾಮಿ ಶಾಂತಿವ್ರತಾನಂದ

ಭವತಾರಿನೇ ಕಾಳಿ, ದಕ್ಷಿಣೇಶ್ವರ

“ಸಂಗೀತವು ಒಂದು ಉನ್ನತವಾದ ಕಲೆ, ಅದು ಅರ್ಥವಾದವರಿಗೆ ಒಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪೂಜೆ” ಎಂದು ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಗೀತವು ಗೀತ, ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ನಾರದನಿಗೆ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ನಾಹಂ ತಿಷ್ಠಾಮಿ ವೈಕುಂಠೇ ಯೋಗಿನಾಂ ಹೃದಯೇ ನ ಚ |
ಮದ್ಭಕ್ತಾಃ ಯತ್ರ ಗಾಯಂತಿ ತತ್ರ ತಿಷ್ಠಾಮಿ ನಾರದ ||

“ಎಲೈ ನಾರದನೇ, ನಾನು ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಯೋಗಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಲ್ಲ. ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ಎಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ನಾನು ನೆಲೆಸಿರುತ್ತೇನೆ.” ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಭಕ್ತನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತನೆ, ಭಜನೆಗಳ ಮಹತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಮಾತೃ ಆರಾಧನೆ, ಅದರಲ್ಲೂ ಕಾಳೀ ಆರಾಧನೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಳೀಪೂಜೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಕಾಳೀಮಾತೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಧ್ರುವದ ಶೈಲಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾಗಿ, ಕರತಾಳಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುವಾಗ ಕಾಳೀ ಆರಾಧನೆಯ ರುದ್ರ-ರಮಣೀಯ, ಭವ್ಯ ಸನ್ನಿವೇಶವೊಂದರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಸಂಘದ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಳೀಪೂಜೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿರುವ ಲೇಖಕರು ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಗಿಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಖಕರು; ಪ್ರಸ್ತುತ ಮೈಸೂರು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಶ್ರಮದ ಅಂಗಸಂಸ್ಥೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾನವನು ಭಾವುಕ ಜೀವಿ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವನು ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಗೀತವು ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ನೆರವನ್ನು ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಭಾವನೆಗಳು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಉದಾತ್ತವಾದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಸಂಗೀತವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅದು ಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದವನ್ನು ನೀಡುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಲೌಕಿಕ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಸಾಧನೆಯೇ ಸರಿ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವನನ್ನು ಅಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಾಮಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಂಗೀತವು ಹೊಂದಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಭಗವದ್ವರ್ತನವನ್ನು ನೀಡುವ ಶಕ್ತಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕಿದೆ ಎಂಬುದು ನಮಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಎಂಬ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಜಾನಪದ ಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಹಲವಾರು ಶೈಲಿಗಳು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಅವು ಕೂಡ ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಬಂಗಾಳ ರಾಜ್ಯ ಕಲಾಕಾರರ ನಾಡು. ಅಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ, ಚಿತ್ರಕಲೆ, ಮುಂತಾದವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಬಂಗಾಳಿಯು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗದು.

ಭಾಗ ೨ : ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಸಂಘದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ - ಭಜನೆ

ವಿವೇಕಪ್ರಭ

ಅಲ್ಲಿ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಅಥವಾ ಶ್ಯಾಮಾ ಸಂಗೀತ, ವೈಷ್ಣವ ಕೀರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಬಾವುಲ ಸಂಗೀತ ಎನ್ನುವ ಹಲವಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ.

ಕೀರ್ತನೆ

ಕೀರ್ತನೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು 'ಕೀರ್ತ್' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವ-ದೇವಿಯರ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆ, ಲೀಲೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಸ್ವರೂಪ ವರ್ಣನೆ ಮತ್ತು ಅವರನ್ನು ನೆನೆ ಯುವುದನ್ನು ಕೀರ್ತನೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸ್ತುತಿ, ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರ ಮೂಲವನ್ನು ನಾವು ವೇದಸಂಹಿತೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಮತ್ತು ವೇದಾಂಗ, ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಭಕ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಯೂ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಕೀರ್ತನೆ' ಪದವನ್ನು ಹರಿಕಥೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಾಸರು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಇದು ಭಾವಪ್ರಧಾನ.

ಎರಡು ರೀತಿಯ ಕೀರ್ತನೆ

ನಾಮಕೀರ್ತನೆ: ಇದು ಭಗವಂತನ ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳ, ಗುಣಗಳ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಲೀಲಾಕೀರ್ತನೆ: ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ರೂಪ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆತನ ಜೀವನದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು, ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗು ತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ರಸಕೀರ್ತನೆ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಇತಿಹಾಸ

ಮೊದಲಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರು ಮತ್ತು ಶೈವ ಸಂತರು ಭಕ್ತಿಯ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಅದು ಆದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇಡೀ ಭಾರತವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಭಾರತದ ಅನೇಕ ಸಾಧು-ಸಂತರು, ಮಹಾತ್ಮರು, ಭಕ್ತರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅದನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಗಹನವಾದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕೀರ್ತ ನೆಯ ಇತಿಹಾಸವು ನಮಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಮೂಲತಃ ಯಾರು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು, ಯಾವಾಗ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗು ತ್ತಿಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಂಗಾಳ ಪ್ರಾಂತ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ತನ್ನ ಅವನತಿಯನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೌದ್ಧ ಆಚಾರ್ಯರಾದ ಲ್ಯಾಪಾಡ್, ಮುಂತಾದವರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇ ಖವು ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಷುಣಿಗಳು ವಿವಿಧ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವೂ

ಇದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೦೦- ೧೨೦೦ರಲ್ಲಿ ಚೈನಾ ದೇಶದ ಕೋಯ್ಲಿ ಫಾಂಗ್ ಐರನ್ ದೇಗುಲದಲ್ಲಿ (Koi Fong Iron Temple) ಕಂಡುಬರುವ ಚಿತ್ರಗಳು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಖಚಿತಪಡಿಸು ತ್ತವೆ. ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜಯದೇವ ಕವಿಯು ಇದಕ್ಕೆ ಮರುಜೀವವನ್ನು ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಮತ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಯ ಶೈಲಿಗಳು ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಗಳನ್ನು ಅಭಂಗ, ಸಮಾಜ್ ಗಾಯನ್, ಹವೇಲಿ ಸಂಗೀತ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಸ್ಸಾಂ ಮತ್ತು ಈಶಾನ್ಯ ಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ಸತ್ರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೀರ್ತನೆ ಎಂದರೆ ವೈಷ್ಣವ ಕೀರ್ತನೆ ಎಂದು ಹಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಕೀರ್ತನೆ ಪರಂಪರೆಯು ಮೊದಲಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಶೈವ ಮತ್ತು ಶಾಕ್ತ ಮತಕ್ಕೂ ಅದು ಹಬ್ಬಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಕಾರ, ಸಂಗೀತ ಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾದುದು. ತಾಳಪಾಕಂ ಅನ್ನಮಾ ಚಾರ್ಯರ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಈ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿ, ಅನುಪಲ್ಲವಿ ಮತ್ತು ಚರಣ (ನುಡಿ) ಎಂಬ ತ್ರಿಧಾತುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೀರ್ತನೆ ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ರಚನೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣ ಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ರಚನೆಕಾರರು ತಿಳಿಸಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ರಾಗ ಮತ್ತು ತಾಳಗಳಲ್ಲೇ ಇದನ್ನು ಹಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪದಗಳು, ಭಜನೆ ಅಥವಾ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಾರನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ದಾಸರು ಪಲ್ಲವಿಯಲ್ಲಿ ತಾವು ಕಂಡುಕೊಂಡಂಥ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಅನುಪಲ್ಲವಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದು ನುಡಿಗಳಿಂದ ಪೋಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಗಳು ಸುಮಾರು ೧೪ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಅನೇಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶಿವಶರಣರು ಕೀರ್ತನೆಯ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಅನೇಕ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ಅನುಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಕಾಣದಿರುವುದ ರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹಾಡು, ಗೀತೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗರಾಜರೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಕೀರ್ತನೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ 'ಕೃತಿ'ಗೂ 'ಕೀರ್ತನೆ'ಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ೧೪ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನಮಾಚಾರ್ಯರು ಸಂಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ದರು. ತಿರುಪತಿಯ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಇವರು ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೨೦೦ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಾರ್ಕರೀ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ನಾಮದೇವ ತನ್ನ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವಾದ ವಿಠೋಬಾನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಕೀರ್ತನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದನು. ನಂತರ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಪರಂ ಪರೆಯು ಗಾನ, ನೃತ್ಯ, ಕಥಾಪ್ರವಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತು. ಅಲ್ಲಿನ ಏಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂತರಾದ ನಿವೃತ್ತಿನಾಥ, ಧ್ಯಾನೇಶ್ವರ, ಸೋಪಾನದೇವ, ಮುಕ್ತಾಬಾಯಿ, ಏಕನಾಥ, ನಾಮದೇವ ಮತ್ತು ತುಕಾರಾಮ ಅವರುಗಳು ರಚಿಸಿರುವ ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಂಗ್ಲಿಯ ಕೀರ್ತನ್ ಕುಲ್, ಮುಂಬೈನ ದಾದರಾದಲ್ಲಿರುವ ಅಖಿಲ ಭಾರತೀಯ ಕೀರ್ತನ ಸಂಸ್ಥಾ, ಪುಣೆಯ ನಾರದ ಮಂದಿರ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

೧೬ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯ ಮಹಾಪ್ರಭು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತಗೊಳಿಸಿದರು. ಆಗ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಾ ಆಂದೋಲನವೇ ನಡೆದುಹೋಯಿತು. ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಪಾಲಾ ಕೀರ್ತನೆ, ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಮತ್ತು ನಾಮಕೀರ್ತನೆ. ಪಾಲಾ ಕೀರ್ತನೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಅದನ್ನು ವೈಷ್ಣವ ಮತದಲ್ಲಿ ಕಾಣ ಬಹುದು. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮತ್ತು ಅವನ ಜೀವನ ಘಟನೆ ಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಅಥವಾ ಶ್ಯಾಮಾ ಸಂಗೀತವು ಕಾಳಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ರಚನೆಗಳು. ನಾಮಕೀರ್ತನೆಯು ವಿವಿಧ ದೇವ-ದೇವಿಯರ ಕುರಿತ ರಚನೆ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕರ ದೇವನು ಅಸ್ಸಾಂ ನಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ, ನೂತನ ವೈಷ್ಣವ ಕೀರ್ತನ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ಸಿಖ್ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಗ್ರಂಥವಾದ 'ಗುರು ಗ್ರಂಥ ಸಾಹೇಬ್'ನ್ನು ಕೀರ್ತನೆ ಶೈಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರ ದಾಯವಿದೆ. ಅದನ್ನು 'ಶಬ್ದ ಕೀರ್ತನೆ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಯಾಮಾ ಸಂಗೀತ ಅಥವಾ ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನೆ

ಇದು ಶಕ್ತಿ ಗೀತೆ. ಅಂದರೆ ಕಾಳಿಯ ರೂಪ, ಗುಣ, ಮಹಿಮೆ ಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸಾಧಕರ, ಸಂತರ, ಕವಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವುದನ್ನೂ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿ ಮನಸ್ಸು ಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತಾನಾಡುವ ರೀತಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣ ಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಜನರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಹತ್ತಿರವಾಯಿತು ಎಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶ್ಯಾಮಾ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೧. ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನೆ: ಇದು ಕಾಳಿಯ ಗುಣ, ಸ್ವರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ತತ್ತ್ವಗಳು, ವೇದಾಂತ

ತತ್ತ್ವಗಳು, ಸಾಧನೆ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಪ್ರಪಂಚದ ಸ್ವರೂಪ, ಮೋಕ್ಷ ವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೨. ಆಗಮನಿ ಹಾಡುಗಳು: ಅಸಿತ್ ಕುಮಾರ ವಂದ್ಯೋ ಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, 'ಆಗಮನಿ ಹಾಡುಗಳು ಅಂದರೆ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ಪಾರ್ವತಿ (ಉಮೆ)ಯು ದಸರಾ ಹಬ್ಬದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಅವಳ ತಾಯಿ ಉಮೆಯ ಬರವಿಗಾಗಿ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಪುರಾಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಚಿತವಾದ ಈ ಹಾಡುಗಳು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ.'

ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯ ಸ್ವರೂಪ

ಎಲ್ಲ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ವಸ್ತು. ಕೀರ್ತನೆಗೆ ವಸ್ತುವಾಗದ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಜ್ಜಿದಾನಂದ ಭಗವಂತನವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬದುಕಿನ ನೈಜಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿರುವ ಅನಿಷ್ಟಗಳು, ನಂಬಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅದರ ತಳಪಾಯ ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧಕನು ಪ್ರಪಂಚದ ಆಗುಹೋಗು ಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚರಿಯೆಂಬಂತೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಜನರಿಗೆ ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿ ಕಿವಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ದೇವಿಯ ಸ್ವರೂಪ, ಅವಳು ಸಾಕಾರಳೊ, ನಿರಾ ಕಾರಳೊ, ಅವಳ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿ ದ್ದಾರೆ. ಕಾಳಿಯು ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಪ್ರಳಯದ ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿ ಮನ ಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ, ಕವಿಯು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಕಷ್ಟ-ಸುಖ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವನ್ನು ಕೇಳು ತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಾಳಿಯನ್ನು 'ತನ್ನನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ನಿನಗೆ ಭಕ್ತರಾರೂ ಇಲ್ಲ, ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲು ಯಾರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ದೇವಿಗೇ ಹೆದರಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು ಭವಸಾಗರದಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಷಟ್ಪಕ್ತಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾ ತಾಯಿಯು ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ ಮತ್ತು ಅವಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕುಂಡಲಿನೀ ಶಕ್ತಿಯು ಜಾಗೃತವಾಗುವ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ದೇವರ ಕೃಪೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ, ವೈರಾಗ್ಯ, ನಾಮಜಪ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ದ್ವೈತದಿಂದ ಅದ್ವೈತದವರೆಗಿನ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಾವು ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ತು ಒಂದು ಹುಚ್ಚರ ಸಂತೆ, ಅಥವಾ ಮಾಯಾಜಾಲ, ಆಟದ ಮೈದಾನ ಎಂಬ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ

೧೨-೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತ ಮತವು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಬ್ಬಿತು. ಆಗ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲು ಮುಂದಾದರು. 'ಕವಿ ಕಂಕಣ', 'ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿ' ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಮುಕುಂದರಾಮನು 'ಚಂಡಿ' ಎಂಬ ಹಾಡುಗಳ ಸಂಕಲನ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಆದರೆ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿದ್ದ ರಾಮಪ್ರಸಾದ ಸೇನನು (೧೭೨೩-೧೭೭೫) ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತ್ಮೀಯವಾಗುವಂತೆ ಜೀವತುಂಬಿದನು. ಅದನ್ನು ಸುಂದರವಾದ ಕೀರ್ತನ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ, ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಮಪ್ರಸಾದನನ್ನು ಇದರ ನೇತಾರ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇವನು ಬರೆದ 'ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನ', 'ಕೃಷ್ಣ ಕೀರ್ತನ', 'ಕಾಳಿಕಾಮಂಗಲ್' ಎಂಬ ಮೂರು ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ಕೀರ್ತನೆಯ ಕುರಿತು ನಮಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ರಾಮಪ್ರಸಾದನ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಪುಸ್ತಕವು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಗುಪ್ತ ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನೆ ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿದ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ರಾಮಪ್ರಸಾದನ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿದ. ರಾಮಪ್ರಸಾದನನ್ನು 'ಗಾನೇರ್ ಸಿದ್ಧ' ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು

ಆಂದುಳ್ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನ ಸಮಿತಿ

ಎಂದರ್ಥ. ಅವನು ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಈಶ್ವರಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆದ. ಅವನ ಹಾಡುಗಳು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ರಾಮಪ್ರಸಾದನು ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅವನು ಎಂಥ ಮುಂದುವರಿದ ಸಾಧಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ:

ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ನಿಲ್ಲು ಯಮನೆ!...

ದಕ್ಷಿಣಾಬಲದಿಂದ ಮನವು ದೃಢವಾಗಿಹುದು

ಓ ತಾಯೆ, ನನ್ನಸಿರು ನಿಲ್ಲುತ್ತಲಿದೆ,

ದಕ್ಷಿಣೆಯ ನೀಡಿರುವೆ ನಾನೀಗಲೆ'

- ಎನ್ನುತ್ತಾ ಆತನು ತಾಯಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾದನು.

ಕಮಲಾಕಾಂತ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯ (೧೭೭೨-೧೮೨೧), ರಸಿಕ ಚಂದ್ರ ರಾಯ್ (೧೮೨೦-೧೮೯೩), ರಾಮಚಂದ್ರ ದತ್ತ (೧೮೬೧ - ೧೮೯೯), ನೀಲಕಂಠ ಮುಖೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಗೋರ್ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಹೇಂದ್ರನಾಥ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯ (ಪ್ರೇಮಿಕ್) ಅನೇಕ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಚಂದ್ರ ಮಲ್ಲಿಕ್ ಎಂಬುವರು ಸ್ವರ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಪುರದ ಬಾವುಲ್ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ಇದನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು. ಆದರೆ ಮಹೇಂದ್ರನಾಥನು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಮೊದಮೊದಲು ಉಲೇಖಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಪ್ರೇಮಿಕ್' ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯ ಹೆಸರಿಂದ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. 'ಆಂದುಲ್ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಸಮಿತಿ'ಯು ಇವರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತಿಗೊಳಿಸಿದೆ. ಶ್ಯಾಮಾಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೈತದಿಂದ ಅದ್ವೈತದವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿರಸ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವೀರರಸವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ.

ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಬಾವುಲಾಂಗ ಮತ್ತು ಧ್ರುಪದಾಂಗ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ರುಪದ್ ಶೈಲಿ ಎಂದರೆ ಅದು

ರಾಮಪ್ರಸಾದ್ ಸೇನ್

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದ ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನ ಶೈಲಿ. ಅಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ವೀರಭಾವ, ಚಿಂತನಶೀಲತೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಸಂಘದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಹಾಡುವ **ಖಂಡನ-ಭವ-ಬಂಧನ** ಹಾಡನ್ನು ಕೂಡ ಧ್ರುವ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಾವುಲ್ ಶೈಲಿಯು ಬಂಗಾಳದ ಜಾನಪದ ಶೈಲಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ವಿಲಂಬಿತ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಲಂಬಿತ ಲಯವೆಂದರೆ ತುಂಬಾ ನಿಧಾನವಾದ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು. ಧ್ರುವದಾಂಗ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ವಿಲಂಬಿತ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಾವುಲಾಂಗ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ವಿಲಂಬಿತ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದರೂ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಧ್ಯ ಅಥವಾ ದ್ರುತ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ. ಬಾಗ್‌ಬಜಾರನ ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನ ಗೋಷ್ಠಿ, ಆಂಟ್‌ಪುರ್‌ನ ಶ್ವೇತ ಕಾಳಿ ಮಂದಿರ, ದಕ್ಷಿಣ ೨೪ ಪರಗಣದ ಮೈದಾ ಕಾಳಿ ಬಾಡಿ, ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸಂಘಟನೆಗಳು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿವೆ. ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳು ಬಂಗಾಳದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿವೆ ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು.

ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಿಷನ್ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ, ದೇವ್‌ಘರ್‌ನಿಂದ ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾದ 'ಸಂಗೀತ ಸಂಗ್ರಹ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೭೦ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ೪೪ ಕವಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಕವಿಗಳ ಹೆಸರು ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಪ್ರೇಮಿಕ್, ಶಿವಚಂದ್ರ ರಾಯ್, ಆಶುತೋಷ್ ದೇವ್, ಸ್ವಾಮಿ ಚಂಡಿಕಾನಂದ, ಕಮಲಾಕಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ನೀರದ್ ರಂಜನ್ ಮಜುಂದಾರ್, ರಾಮಪ್ರಸಾದ ಸೇನ್, ಭವಪ್ರೀತಾನಂದ ಓರೂ, ಮದನ್ ಮಾಸ್ತರ್, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನಾಥ ಸನ್ಯಾಲ್, ಮಹಾರಾಜ್ ರಾಮಕೃಷ್ಣ, ನಜರುಲ್ ಇಸ್ಲಾಂ, ಸ್ವಾಮಿ ತಪಾ ನಂದ, ಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರೇಮೇಶಾನಂದ, ಗಿರೀಶಚಂದ್ರ ಘೋಷ್, ರಾಮಪ್ರಸನ್ನ ವಂದ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ಸ್ವಾಮಿ ನಿರ್ವೇದಾನಂದ, ರಾಮದುಲಾಲ್ ನಂದಿ, ಸ್ವಾಮಿ ಅಂಬಿಕಾನಂದ, ಸ್ವಾಮಿ ಕೃಷ್ಣಾನಂದ, ಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನಂದ, ಕಾಳಿಪದ ಘೋಷ್, ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಸಂಘದಲ್ಲಿ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯ ಪರಂಪರೆ

ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಕಾಳಿಯ ಮಹಾಭಕ್ತರು. ದಕ್ಷಿಣೇಶ್ವರದ ಭವತಾರಿಣೀ ಕಾಳಿಯನ್ನು ಅವರು ಆರ್ಚಿಸಿದರು. ಅವಳನ್ನು ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ ಕರೆದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡರು ಎಂಬುದು ನಮಗೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯ. 'ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ವಚನವೇದ'ವನ್ನು ನಾವು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಪುಟಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ, ಭಜನೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾಳೀ

ಕೀರ್ತನೆಯು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಮಹಾಮಾತೆ ಶ್ರೀಶಾರದಾದೇವಿಯವರು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಸಂಗೀತಗಾರರಾಗಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಅನೇಕ ಕಾಳಿಯ ಭಜನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನಾವು ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದರು, ಸ್ವಾಮಿ ಶಿವಾನಂದರು, ಸ್ವಾಮಿ ಅಖಂಡಾನಂದರು, ಮುಂತಾದ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಸನ್ಯಾಸಿ ಶಿಷ್ಯರು, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥ ಶಿಷ್ಯರು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರೇಮೇಶಾನಂದರು, ಸ್ವಾಮಿ ಅಂಬಿಕಾನಂದರು, ಸ್ವಾಮಿ ಚಂಡಿಕಾನಂದರು, ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸಾಧುಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬೇಲೂರು ಮಠದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ಶಾಖಾ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಹಾಗೂ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಜಯಂತಿಯಂದು ವಿವಿಧ ಭಜನೆಗಳ ಜೊತೆ ಅನೇಕ ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡು ಜಯಂತಿಗಳ ರಾತ್ರಿಯಂದು ಬೇಲೂರು ಮಠದಲ್ಲಿ ಕಾಳೀಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸುಮಾರು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಎರಡು ಗಂಟೆಯವರೆಗೆ ಸಾಧು-ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಅನೇಕ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ. ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಜಯಂತಿ ಮುಗಿದು, ಅದರ ಮುಂದಿನ ಭಾನುವಾರದಂದು ಬೇಲೂರು ಮಠದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉತ್ಸವವನ್ನು (ಜಾತ್ರೆ) ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಆ ದಿನದಂದು 'ಆಂದುಲ್ ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನಾ ಸಮಿತಿ'ಯು ಬೇಲೂರು ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಠದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಹಳೆಯ ದೇವಾಸ್ಥಾನದ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ಪ್ರೇಮಿಕ್ ರಚಿಸಿರುವ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮಾತೆ, ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದರು ಇದ್ದ ಸಮಯದಿಂದ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಮುಂದುವರಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರುಗಳು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಾವಪರವಶರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನಾವು ಅವರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು, "ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಸಿಕ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ, ಸಾಧಕ-ಭಕ್ತನು ತಾಯಿಯನ್ನು ದರ್ಶನ ನೀಡೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. 'ಅಮಿ ದುರ್ಗಾ ದುರ್ಗಾ ಬೋಲಿ ಮಾ ಜದಿ ಮೊರಿ...' ಎಂಬ ಕಾಳೀ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ನಾಮ ಜಪದಿಂದ ನಾಶವು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ಹೀಗಿದೆ:

ನಾ ಪಾಪಿಯಾದರೂ ನನ್ನ ಕಡೆಗಾಲದಲಿ
ನಿನ್ನ ಶ್ರೀನಾಮವನು ಜಪಿಸುತ್ತಿರಲು
ಮುಕ್ತಿಗೊಯ್ಯದೆ ನೀನು ಬಿಡುವಳೇನು? ...
ಭಾವುಕನ ಭಾವದೊಲು ಅವನೊಳುದಿಸುವ ಒಲವು,
ಆ ಒಲವಿಗನುಸಾರ ಅವನು ಪಡೆಯುವ ಫಲವು;
ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕು ಮೂಲ; ತಾಯಿ ಶ್ರೀಪಾದ ಮಧು-
ಸರಸಿಯಲಿ ಮುಳಗಿರುವ ನನಗೇಕೆ ಮತ್ತೆ ಜಪ-
ತಪ ಹೋಮಹವನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ರಗಳೆ?

ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಅವರ ಅಣ್ಣನ ಮಗನಾದ ರಾಮಲಾಲನಿಗೆ ಅನೇಕ ಕಾಳಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಒಮ್ಮೆ ರಾಮಪ್ರಸಾದನ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ಟರ್ ಮಹಾಶಯನಿಗೆ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಾಮಿ ಶಾರದಾನಂದರು 'ಶಿವ ಸಂಗೀ ಸದಾ ರಂಗೇ' ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ತುಂಬಾ ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕಮಲಾಕಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ 'ಮಜಲೋ ಆಮಾರ್ ಮನ ಭ್ರಮರಾ' ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಾಮಿ ಅಖಂಡಾನಂದರು ಒಮ್ಮೆ 'ಮಾ ತೋರ್ ತಾರಾ...' ಎಂಬ ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ಹಾಡಿರುವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವ ದಿನದಂದು 'ಶ್ಯಾಮಾ ಮಾ ಕಿ ಆಮಾರ್ ಕಾಲೊ ರೇ' ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದರು. ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದರು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಸಮಾಧಿಸ್ವರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾವು ಅವರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಓದಿದಾಗ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಕಾಳೀ ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕುದ್ರದೇವತೆ, ಮಾಟ-ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ ದೇವತೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬಂಗಾಳ, ಒಡಿಶಾ, ಈಶಾನ್ಯ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಯನ್ನು ಜಗನ್ಮಾತೃ ಸ್ವರೂಪಿನಿಯಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಾಕ್ರಮತದ ಅನುಸಾರ ಅವಳೇ ಜಗತ್ತಿನ ಕರ್ತೃ. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳುವಂತೆ ತಾಯಿ ಕಾಳಿ ಮತ್ತು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ. ಯಾರು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನೋ ಅವಳೇ ಕಾಳಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜಗನ್ಮಾತೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಶ್ಯಾಮಾ ಸಂಗೀತ, ಮಾತೃ ಸಂಗೀತ, ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಶಾಕ್ರ ಪದಾವಳಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಭಾವ-ರಾಗ-ತಾಳಗಳ ಸಮಾಗಮ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯು ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದೆ. ಅನೇಕ ಸಾಧಕರು ಇದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಸಂಘವು ಕಾಳೀಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೆ.

ಅಹುದು, ಶತ ಶತ ಬಾರಿ ಸತ್ಯವು

ವೇದದಂತಿಂದು ಸತ್ಯವು

ಎನ್ನ ತಾಯಿ ನಿರಾಕಾರಳು

ಅವಳೆ ತಾರಾ ಜನನಿಯು |

ಕಲ್ಪಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಯೇತಕೆ

ಧಾತು ನಿರ್ಮಿತವೇತಕೆ?

ಮನದ ಮೂರ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸು

ಹೃದಯ ಪದ್ಮಾಸನದಲಿ, ರಾಮಪ್ರಸಾದ ||

✽

ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಬಯಸುವ ಸಂಗೀತ

“ಖೋಲ್ ಮತ್ತು ಕರ್ತಾಲ್‌ಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಾ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಜನರಲ್ಲಾ ಅಧೋಗತಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ದಾಗಿ ಅಜೀರ್ಣವಾಧಿಯುಳ್ಳ ಜನಾಂಗ. ಜೊತೆಗೆ ಹೀಗೆ ಕುಣಿತಕ್ಕೂ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೆ ಅವರು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲರು? ಯಾವುದರ ಪ್ರಥಮ ಗುಣವೇ ಪವಿತ್ರತೆಯಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಉಚ್ಚ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಾಮಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೋಗಿರುವರು. ನೀನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ನೋಡು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನಿನಗೆ ಈ ಕುಣಿತವೇ ಕಂಡುಬರುವುದು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಮಟೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ತುತ್ತೂರಿ, ಡಮರುಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಈ ತೂರ್ಯವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಈ ಕೋಮಲಸ್ವಭಾವದ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ, ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ದೇಶವೆಲ್ಲಾ ನಾರಿಯರ ದೇಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಅಧೋಗತಿ ಯಾವುದಿದೆ? ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಕೂಡ ಈ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾರದು. ತಮಟೆ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಕೂಗಿಸಬೇಕು. ತಮಟೆಗಳನ್ನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸಿದಂತೆ ಬಾರಿಸಬೇಕು. ‘ಮಹಾವೀರ’, ‘ಮಹಾವೀರ’ ಎಂಬ ಗರ್ಜನೆ ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಮೊರೆಯುತ್ತಿರಬೇಕು. ‘ಹರ, ಹರ, ಓಂ, ಓಂ!’ ಎಂಬ ನಿನಾದ ದಶ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಾನವನ ಮೃದು ಹೃದಯವನ್ನು ಮಿಡಿಯುವಂತಹ ಸಂಗೀತ ಇಂದು ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಗೆಜ್ಜೆ ಧ್ವನಿಗಳ ನಾಟ್ಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ. ಧ್ರುಪದ್ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಗಂಭೀರವಾದ ವೇದ ಘೋಷದ ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷಸಿಂಹನ ಕೆಚ್ಚಿದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು.”

— ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದ (ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಕೃತಿಶ್ರೇಣಿ, ಸಂ.೮, ಪು.೨೨೯)